biblioteca școlarului

GEORGE TOPÂRCEANU

BALADE VESELE ȘI TRISTE

Litera

biblioteca școlarului

George
TOPÂRCEANU

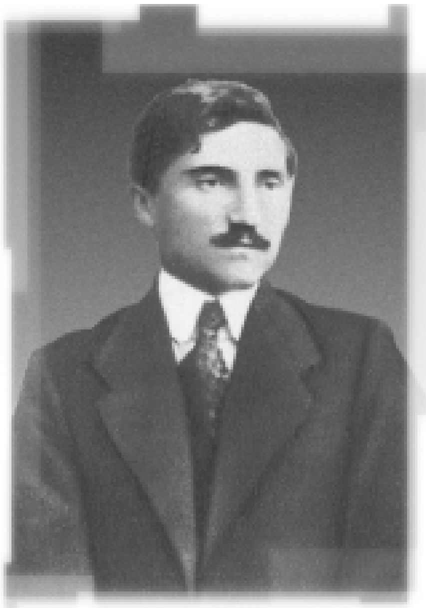
BALADE VESELE ȘI TRISTE

Litera
INTERNAŢIONAL
BUCUREŞTI — CHIŞINĂU

Colecție inițiată și coordonată de Anatol Vidrașcu și Dan Vidrașcu
Concepția grafică a colecției și coperta: Vladimir Zmeev
Ilustrații: Svetlana Filonov

REFERINȚE ISTORICO-LITERARE:

George Călinescu,
Constantin Ciopraga, Virgiliu Ene,
Garabet Ibrăileanu, Mircea Handoca, Dumitru Micu,
Dinu Pillat, Alexandru Piru,
Alexandru Săndulescu,
Mircea Scarlat.

G. Topîrceanu

Textele au fost reproduse după:
G. Topârceanu, *Scrieri* în două volume. Ediție îngrijită, prefață, note, comentarii, tabel cronologic și bibliografie de Al. Săndulescu. Editura Minerva, București, 1983, George Topârceanu, *Cocostârcul albastru*, Chișinău, Grupul editorial Litera, 1997

Grupul Editorial „Litera“
str. B. P. Hasdeu, mun. Chișinău, MD-2005, Republica Moldova
tel./fax +(3732) 292932, 294110, fax 294061;
e-mail: manager@litera-publishing.com

Librăria „Scripta“
str. Ștefan cel Mare 83, mun. Chișinău, MD-2012,
Republica Moldova, tel./fax: +(3732) 221987

Prezenta ediție a apărut în anul 2001 în versiune tipărită
și electronică la Grupul editorial „Litera“.

Editori: *Anatol și Dan Vidrașcu*
Lector: *Ion Ciocanu*
Corector: *Raisa Coșcodan*
Tehnoredactare: *Irina Platon*

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic din Chișinău
Comanda nr. 11241

CZU 821.135.1-144
T 77

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții
Topârceanu, George
Balade vesele și triste: poezii/ George Topârceanu; col. inițt. și coord./ Anatol și Dan Vidrașcu; conc. col. și cop. / Vladimir Zmeev; ilustr. / Svetlana Filonov — Ch.: Litera, 2001 (Combinatul Poligrafic). — 300 [p]. — (Bibl. școlarului, serie nouă, nr. 228)
ISBN 9975-74-359-5
821.135.1.-144

ISBN 9975-74-359-5

CUPRINS

BALADE VESELE ŞI TRISTE

PARODII ORIGINALE

MIGDALE AMARE

REFERINŢE ISTORICO-LITERARE

Dl Topârceanu este mai întâi un poet liric. Dar un poet liric de o natură specială. D-sa combină în multe din poeziile sale, şi anume în cele mai reuşite, impresionabilitatea şi pasiunea celui mai subiectiv liric cu observaţia pătrunzătoare a unui realist. Poate din această cauză inspiraţia sa poetică ne dă o impresie neobişnuită de luciditate, dacă cumva luciditatea aceasta nu se datoreşte controlului pe care-l exercită inteligenţa asupra inspiraţiei. A releva rolul prea excesiv al inteligenţei în creaţia lirică nu credem că este un elogiu de invidiat, adus unui poet liric. De aceea ne vom permite să-i aducem dlui Topârceanu acest elogiu. Cu atât mai mult, cu cât singur ne-a dat de multe ori a înţelege (de pildă, în prefaţa Parodiilor originale*) că facultatea lui dominantă, creatrice, este inteligenţa. Fără îndoială că dl Topârceanu greşeşte. Ar fi banal să-i mai dovedim acum că nu există artă fără instinct artistic şi să-i arătăm că d-sa are un instinct artistic sigur. Este drept însă că, în invenţia şi mai cu seamă în realizarea poetică a dlui Topârceanu inteligenţa joacă un rol neobişnuit. Aceasta este însă o forţă şi o slăbiciune în acelaşi timp. O forţă, căci prin inteligenţă dl Topârceanu este stăpân pe toate mijloacele sale — senzaţii, imagini, sentimente —, din care ştie să scoată maximum de randament...*

Dl Topârceanu este şi un prozator. Şi un prozator de talent, care nu utilizează forma prozei pentru a-şi vehiculiza şi astfel fondul pe care îl pune aiurea în versuri. Lucru rar, dacă nu neobişnuit la poeţii lirici, proza dlui Topârceanu este obiectivă. În schiţa Pe vârful Pirinului, *în* Cantaragieva *etc., dl Topârceanu a ştiut să se ţină în umbră şi să ne dea câteva scene din viaţă, câţiva oameni şi câteva pasiuni cu realitatea şi cu diversitatea lucrărilor din natură. Cu toată lipsa lui de forţă primordială de creaţie, dl Topârceanu, trebuie s-o accentuăm, este unul din prozatorii cei mai talentaţi. Lucrul acesta ar fi mai clar, dacă în conştiinţa publicului d-sa nu ar fi clasat mai dinainte ca poet în versuri.*

Dar dl Topârceanu a făcut şi critică. Şi nu ne gândim deloc acum la recenziile sale, iscălite şi neiscălite. Ne gândim la minunatele sale Parodii..., *în care a prins esenţa şi fizionomia atâtor scriitori şi le-a redat în chip*

surprinzător, prin acel gen de exagerare care constă în izolarea şi reliefarea însuşirilor caracteristice ale unui scriitor. Unele din aceste parodii scot în relief fizionomia scriitorului respectiv mai bine decât orice critică propriu-zisă.

Garabet IBRĂILEANU, Pagini alese, *vol. 2, Editura pentru literatură şi artă, Bucureşti, 1957, p. 55—57.*

Versurile lui Topârceanu se caracterizează de obicei printr-o frazare lirică scurtă. Când se întâmplă să îl surprindem pe poet acordându-şi lira de Ariel năstruşnic pentru o compunere de un ritm mai amplu, ca în Broaştele, *avem senzaţia a ceva care sună parcă străin de el, chiar dacă altfel nu putem să contestăm frumuseţea lucrului în sine:*

Am ascultat din umbră cântarea lor înaltă.
Buchetele de trestii dormeau cu foşnet lin.
Era o lună plină în fiecare baltă,
Şi-n fiecare undă o piatră de rubin.

Iar nuferii, pe care lianele-i dezgroapă
Când i-a-nchegat în tremur lumina unui val,
Păreau luceferi galbeni, căzuţi adânc în apă
Să-nsemne calea lunii spre-ntunecatul mal.

Ostroave mari de umbră închipuiau corăbii
Iar papura, mişcată în treacăt de zefiri,
Nălţa mănunchi în aer tremurătoare săbii,
Prin pânza de lumină a undelor subţiri.

Analizând stilistic poeiza lui Topârceanu, trebuie sa constatăm frecvenţa cu totul redusă a comparaţiilor şi metaforelor. O singură bucată pare a ne dezminţi, însă această bucată nu reprezintă decât un exerciţiu incidental de acrobaţie imagistică. Este vorba de Cioara, *care lasă aproape impresia unei parodii:*

Neagră ca un as de pică,
Sub nemărginitul cer;
Singuratică şi mică
Cât o boabă de piper;

Gârbovă ca o feştilă
Într-un cap de lumânare;
Ca o mutră imobilă
De harap cu nasul mare.

Dar sinistră şi pârlită
De la coadă până-n plisc,
Ca o pajură trăsnită
Într-un vârf de obelisc;

Încrustată-n atmosferă
Ca un ou de ciocolată;
Amărâtă şi stingheră
Ca o prună afumată;

Cu alura interlopă
Ca un muzicant în frac,
Cuvioasă ca un popă
Şi smolită ca un drac...

În general, poetul nostru este departe de-a avea cultul imaginii. Metaforismul lui Topârceanu nu depăşeşte niciodată o anume limită a îndrăznelii. Stelele sunt „licuricii înălţimilor albastre“, aeroplanul se desemnează ca „un ţânţar cu coada lungă şi cu aripi nemişcate“; iepurele este „un măgar-miniatură“ (reminiscenţă din Jules Renard, cum bine s-a observat); şirul cocorilor, pe cerul primăverii, apare ca „o escadrilă de pe vremea lui Homer“... Meticulozitatea realistă, care caracterizează spiritul de observaţie al poetului, îl face să noteze de cele mai multe ori lucrurile direct, cu cât mai puţine artificii:

Sub cerdac, pe lăuruscă
Cum trecură Babele,
A ieşit un pui de muscă
Să-şi usuce labele.

Păsările migratoare
Se re-ntorc din tropice
Gâzele depun la soare
Ouă microscopice

(Primăvara)

Trebuie să spunem deschis că sub raportul capacităţii metaforice Topârceanu lasă de dorit. Ibrăileanu l-a definit bine ca pe „un poet mai mult expresiv decât sugestiv“[1]. Vizualul, care face din Topârceanu un pictor deosebit de sensibil la fenomenalitatea naturii, se relevă deopotrivă un auditiv, de o acuitate demnă de menţionat. Surprinderea unui amănunt ca sunetul „căldăruşei atârnate de oblânc“, din Balada popii din Rudeni, *contribuie bunăoară ca nimic altceva la sublinierea prin contrast a liniştii silvestre din memorabilul tablou al dimineţii de iarnă, în care toate stau încremenite ca sub o vrajă în gerul Bobotezii. În gama de notaţii acustice a autorului, dăm până la urmă şi de efectele mai ieftine ale onomatopeii, ca în versul cu cântecul broaştelor: „Cum bat ca toaca toate şi-o clipă toate tac“...*

Oricât de ciudat poate să pară lucrul la un poet, Topârceanu nu admite fanteziei nici o inadvertenţă care să contrazică logica naturii. În nişte pagini în proză, intitulate Curiozităţi poetice *şi strânse de el în volumul* Scrisori fără adresă*, îl vedem amuzându-se să identifice asemenea inadvertenţe la câţiva dintre poeţii noştri mai de seamă. Topârceanu se leagă bunăoară de Iosif, pentru că acesta spune într-un* Cântec *de-al său că „îşi unesc mireasma“ în grădină un număr de flori, care de fapt „nu sunt contemporane, nu înfloresc în aceeaşi vreme“. În nişte versuri de Goga, îl izbeşte propunerea făcută iubitei de-a se cununa „în dimineaţa de Florii“, când se ştie doar bine că nunţile sunt suspendate „în pragul săptămânii Patimilor“. Nici Eminescu nu este iertat, semnalându-ni-se la el o strofă unde ni se descrie în aşa fel poziţia amanţilor încât poetul nu poate să aibă sub buze gura iubitei, ci ceafa ei.*

Dacă urmărim din punct de vedere stilistic evoluţia poeziei lui Topârceanu, evoluţie care se desăvârşeşte în cea mai mare parte până în 1920, trebuie să constatăm că aceasta îl relevă pe autor mereu egal cu sine însuşi, bine definit de la început în formula lui lirică. Nu sunt de găsit la el acele etape de căutare, care fac ca opera anumitor poeţi să fie bogată în sinuozităţi, rezervându-ne adesea de la un volum la altul surpriza unor ipostaze inedite de reprezentare în cuprinsul propriului lor univers perceptiv. De la Parodii originale *la* Balade vesele şi triste, Migdale amare *şi chiar la acele* Fabule pentru copii, *publicate în volumul* Postume*, stilul lui Topârceanu aproape că nu suferă modificări. Cel mult dacă putem să vorbim despre o tendinţă la conciziunea epigramatică. Formal, Topârceanu a rămas toată viaţa un poet neoclasic.*

Dinu PILLAT, Itinerarii istorico-literare, *Editura Minerva, Bucureşti, 1978, p. 204—207.*

---

[1] G. Ibrăileanu: *G. Topârceanu,* în *Note şi impresii,* Iaşi, 1920, p. 202.

Cu privire la G. Topârceanu se constată două atitudini în sfera unei consideraţii generale. Unii îl preţuiesc ca pe un poet mare, alţii ca pe un poet minor. Cea dintâi opinie este greu de susţinut. Însă în starea poeziei de azi, când adesea lipseşte scriitorului îndreptăţirea însăşi de a scrie, expresia „minor“ poate să fie rău interpretată. Să spunem dar că Topârceanu e socotit ca un poet al universului mic. Dar unde se află adevărata poezie? Oricâtă încântare ne-ar produce Parodiile originale, *spiritul nostru critic întâmpină greutate să găsească alt merit decât acela de observaţie şi virtuozitate în nişte compuneri al căror punct de plecare este în poezia altora. O parodie este în definitiv o pastişă, exagerată, ca spre a-şi găsi iertarea în recunoaşterea imitării. Topârceanu însuşi le numea „pagini modeste de critică literară în pilde“. Totuşi se poate observa la el acel fenomen de uitare în model care e chiar semnul clasicei inspiraţii...*

G. CĂLINESCU, Istoria literaturii române de la origini până în prezent. *Ediţia a II-a revăzută şi adăugită. Editura Minerva, Bucureşti, 1986, p. 826.*

Spiritul persiflant a convertit neologismul sau termenul prozaic, a dat viaţă unei poezii a cărei valoare stă nu în mărturisirea, ci în disimularea sentimentului, nu în grandilocvenţă, care, ori de câte ori apare, umbreşte opera, ci în discreţie, în şăgălnicie, în onestitatea lirică a poetului. Căci faţă de mulţi contemporani, Topârceanu a avut luciditatea propriilor sale forţe pe care a ştiut să le utilizeze cu folos. Umorul nu e numai o trăsătură fundamentală a Baladelor *şi* Parodiilor, *dar şi formula ingenioasă care, dezvoltându-se în tiparele clasice, a izbutit să închege un mesaj profund original. Cine mai discută azi cu interes despre poezia lui Al. T. Stamatiad, Ion Al. George, George Georgian, Mircea Dem. Rădulescu sau chiar a lui Mihail Săulescu, toţi colegi de generaţie ai poetului ieşean, elogiaţi cu ropote de aplauze de critica vremii? Nimeni, sau aproape nimeni. Poezia lui Topârceanu învinge timpul datorită acestui spirit care se acordă pefect cu tradiţia, dar în acelaşi timp şi cu cerinţele poeziei noi, prin etalarea unui nou erou liric.*

Atitudinea literară a poetului are la origine, aşa cum spuneam, o atitudine de viaţă. Sentimentul va fi aproape totdeauna „voalat“, dar niciodată estomparea ironică nu va ţinti să producă „hazul“, pur şi simplu. Profunzimea lirică a lui Topârceanu, pe care unii i-au contestat-o, trebuie căutată în mecanismul care stă la baza umorului său...

...Umorul lui Topârceanu se dovedeşte un mod de autentică oglindire poetică, ce nu exclude, ci presupune cu necesitate atitudinea morală, filozofică. Poetul porneşte de la observaţia lucidă a vieţii şi a societăţii. Se

mâhneşte, se umple de amărăciune, dar nu vrea să plângă, din teama de a nu se da în spectacol. Şi atunci râde ca Pagliaccio, ascunzându-şi lacrimile, râde, chemând şi pe alţii să râdă, cu un gest de încurajare, de încredere[1]*. E atitudinea realistului, teoretizată în articolul* Câteva păreri inactuale*, care produce noul erou liric specific poeziei din jurul anului 1900, mai puţin sentimental şi mai reţinut, spirit ironic şi persiflant. Poezia franceză îl cunoştea în această epocă prin Paul Géraldy, dar mai cu seamă prin Edmond Rostand, care, adresându-se cititorului în* Les Musardises *sub masca unor „bagatele şi copilării“, ascundea un suflet îndurerat: „...Tu ne pourras être étonné que, sous un titre qui ne semble convenir qu'à de très légères poésies, je me suis permis quelquefois de tristesses ou des mélancolies...“*[2]

Aici, în această atitudine tragică şi comică deodată, descoperim resursele cele mai importante ale liricii lui Topârceanu, care se cristalizează în acel „umor duios“, desăvârşit în Rapsodii de toamnă.

Şi în alte poezii va fi cântată întomnarea, nu atât cu psihozele, cât cu cortegiul ei de

Ploi mărunte,
Frunze moarte,
Stropri de tină,
Guturai...

*În afara unor tragedii ca aceea a greieraşului şi a unor decoraţiuni amuzante (*Octombrie, La vânătoare, Toamna în parc *etc.), motivul va produce admirabile hiperbole, de care o antologie a pastelului românesc nu se va putea dispensa.*

Viziunii mitologice, terifiante, din Balada munţilor:

„ Şi, cum stă cu ceaţa-n spate
Istovită lângă trunchi,
Rădăcini şi crengi uscate
Îi atârnă pe genunchi.

---

[1] Cf. şi Ov. Crohmălniceanu — *Humorul lui G. Topârceanu,* în *Viaţa românească,* nr. 4, aprilie 1953, pp. 212—237.

[2] „...Tu nu vei putea fi mirat că, sub un titlu, ce pare să se potrivească numai unor poezii foarte uşoare, eu mi-am îngăduit câteodată tristeţi sau melancolii“ (Edmond Rostand — *Les Musardises,* Pierre Lafitte et comp. éditeurs, Paris, *Au lecteur*).

Negurile-i sug puterea.
Ochii-i nemişcaţi şi suri
Cheamă noaptea şi tăcerea
Din adâncuri de păduri...“

i se adaugă în Rapsodii de toamnă *imaginea impetuoasă a unei madone îmbătrânite, care însă nu şi-a pierdut graţia şi maiestatea:*

„Iat-o!... Sus în deal, la strungă,
Aşternând pământului
Haina ei cu trenă lungă
De culoarea vântului,

S-a ivit pe culme Toamna,
Zâna melopeelor,
Spaima florilor şi Doamna
Cucurbitaceelor...

Lung îşi flutură spre vale,
Ca-ntr-un nimb de glorie,
Peste şolduri triumfale
Haina iluzorie.“

Topârceanu îşi depăşeşte aici toate celelalte „autumnale“, înscriind bucata cea mai valoroasă din albumul său de pasteluri. Denumirea nu se aplică decât în parte, deoarece ne aflăm în faţa unei fabule, *plină de personaje şi peripeţii, ca în* Nunta în codru *a lui Coşbuc. E o natură animată, mai puţin robustă decât ţăranii din* Balade şi idile, *dar mai agitată şi mai sensibilă, ca însăşi societatea pe care o întruchipează. Asistăm la o tragicomedie unde râsul e mereu întretăiat de oftaturi, declarate în final, cu înduioşare:*

„Gâze, flori întârziate!
Muza mea satirică
V-a-nchinat de drag la toate
Câte-o strofă lirică.

Dar când ştiu c-o să vă-ngheţe
Iarna mizerabilă,
Mă cuprinde o tristeţe
Iremediabilă...“

Venirea toamnei umple inimile de spaimă şi îngrijorare: „Într-o clipă alarmate / Ies din şanţuri vrăbiile, / Papura pe loc se zbate / Legănându-şi săbiile; / Zboară veşti contradictorii, / Se-ntretaie ştirile / Ce e?... Ce e?... Spre podgorii / Toţi întorc privirile."

Ne găsim într-o urbe mic-burgheză, foarte apropiată ca atmosfetă cu aceea din Balada chiriaşului grăbit, *ai cărei modeşti locuitori se tem, şi pe bună dreptate, de incertitudinea zilei de mâine. Momentul astronomic al sosirii anotimpului ucigător este perceput ca o „întâmplare" care-a făcut „senzaţie". Lumea comentează în adevărate întruniri publice, unde aplaudă sau insultă pe vorbitor:*

„Un lăsutun, în frac, apare
Sus pe-un vârf de trestie
Ca să ţie-o cuvântare
În această chestie.

Dar broscoii din răstoacă
Îl insultă-n pauze
Şi din papură-l provoacă
Cu prelungi aplauze."

Semnalându-se „gravitatea" celor petrecute, autorităţile nu întârzie să ia măsuri, ordonând operaţii de recunoaştere şi de pedepsire urgentă a vinovatului:

„Când deodată un erete,
Poliţai din naştere,
Peste baltă şi boschete
Vine-n recunoaştere

Cu poruncă de la centru
Contra vinovatului,
Ca să-l aresteze pentru
Siguranţa statului..."

Este normal ca precipitarea evenimentelor care au luat o asemenea turnură să producă victime:

„De emoţie, în surdină,
Sub un snop de bozie,
O pastaie de sulcină
A făcut explozie."

La un moment dat, spiritele par să se liniştească, cronica „faptelor diverse" înregistrând mai departe viaţa diurnă, cu intrigile şi invidiile, cu dispariţiile miraculoase şi cu decesele de „inaniţie". Destinul inexorabil îşi împlineşte totuşi menirea, spulberând iluziile pe care bietele fiinţe le mai nutreau în acele câteva clipe de calm, prevestitoare ale furtunii. Fabula devine aşa de transparentă, încât aluziile critice nu mai au nevoie de explicaţii. Lumea animalieră adusă aci, în cadrul unor acţiuni umane, îşi are însă rostul ei bine determinat. Fără îndoială că prin gingăşie, prin candoare, se bucură de simpatia nelimitată a autorului. Dar ea dobândeşte o maximă importanţă, ca element de bază al tragicomediei, constituind în permanenţă al doilea termen al contrastului umoristic. În fond râsul din Rapsodii de toamnă nu-l provoacă numai neologismul, ci în primul rând convenţiile sociale, aplicate la viaţa plantelor, păsărilor şi animalelor.

De aici, aerul de bunăvoinţă, tonicitatea acestui râs duios, care aminteşte, prin compasiune, acele spirituale, dar nu mai puţin realiste Histoires naturelles *ale lui Jules Renard. Deşi perspectiva e alta, efectul moral e aproape acelaşi: descifrarea unei tragedii sau a unei tragicomedii în faptul mărunt, banal şi în aparenţă neimportante. Păsările şi animalele domestice, păunii şi bibilicile, broaştele, furnicile, greierii şi melcii au „istoriile" lor, în care se reproduce parcă o a doua viaţă umană. Împodobitul păun e plin de aroganţă încât celelalte păsări „sont lasse de l'admirer". Un biet câine mulţumeşte cu lacrimi în ochi stăpânului care l-a chemat la adăpost: „A l'heure où les dents des chiens perdus crissent de froid, Pointu, au chaud, poil roussi, fesses cuites, se retient de hurler et rit jaune avec des larmes pleins les yeux..."*[1]*...*

Într-un fel, Topârceanu adoptă aceeaşi atitudine, mai puţin consecvent, el neajungând până la albumul de tipuri psihologice ale scriitorului francez, dar cu acelaşi sentiment de solidaritate, de adâncă omenie.

În jurul acestui ax, al dragostei de om şi de natură, gravitează şi acele poeme, care-l pun, aşa cum zicea M. Sadoveanu, „alături de marii noştri poeţi naţionali". Aflăm acum nu numai permanenţa unei atitudini, dar şi formula poetică în întregul ei.

Balada munţilor şi Balada morţii, Noapte de iarnă *şi* Balada călătorului *dezvoltă, fără îndoială, tradiţia Alecsandri şi Coşbuc, dar la o altă scară şi o altă tonalitate. Poetul* Baladelor *elaborează aici un vers lapidar, bine sculptat, care absoarbe definitiv influenţele...*

[1] „La vremea când dinţii câinilor pierduţi scrâşnesc de frig, Pointu, la căldură, cu blana înroşită, cu fundul încins, se stăpâneşte să nu urle şi râde galben, cu ochii plini de lacrimi." (Jules Renard — *Histoires naturelles,* Paris, Ernest Flammarion Editeur, pag. 73.)

Baladele *lui Topârceanu (mai cu seamă acelea la care ne referim) înaripează emoţii îndelung filtrate de cenzura severă a inteligenţei şi, de aceea, cu atât mai durabile şi mai autentice. Nu e nimic improvizat (aşa cum dau impresia unele cronici vesele), nimic secundar şi de prisos. Un echilibru rar întâlnit face ca sentimentul să se transmită cu toată vigoarea iniţială, atingând tonuri pe care critica în genere nu le-a intuit.*

Al. SĂNDULESCU, G. Topârceanu, *Editura pentru literatură şi artă, Bucureşti, 1958, p. 90—96.*

Creatorul de balade a fost un clasic, însă un clasic cu viziunea epocii, fiindcă altfel clasicismul înseamnă trecut, canonizare, formă. G. Topârceanu a consultat trecutul pentru a înţelege mai bine prezentul, pentru a distinge viitoul. Din totalitatea sugestiilor, a ales câteva, totdeauna convenabile, legându-le de viaţă. În esenţă, clasicismul lui e clasicismul unui realist.

Într-o epocă de convulsii sociale şi estetice, scriitorul a dovedit clarviziune şi consecvenţă. Iubitorul tezaurului popular a fost un democrat. Din realism şi-a construit o fortăreaţă, dinlăuntrul căreia a respins teoriile decadente. Cu optica unui realist, a văzut esenţialul, dând o semnificaţie naturii, bucuriei şi suferinţei.

L-au interesat, altfel decât pe înaintaşi, omul, necuvântătoarele, peisajul. A simţit o permanentă nevoie de afecţiune faţă de alţii, dăruindu-se cu discreţie, participând la suferinţă. Şi raţiunea şi sentimentul duc tot spre natură, în care poetul nu caută atât grandiosul, cât omenescul. În natură e şi sublim, şi graţie, şi luptă. Acolo unde la alţii găsim lauda energiei, a forţei dominatoare, la el se manifestă solidaritatea cu cei slabi şi dezarmaţi.

E greu să găseşti întrunite la acelaşi om, spunea un mare critic, inteligenţă, sensibilitate şi spirit. G. Topârceanu le întrunea. Însă inteligenţa lucidă contribuie la dezintegrarea lirismului, deschizând drum ironiei. Ironia şi bunătatea merg de multe ori împreună, descoperind un fond uman stăpânit de întrebări. Râsul lui Cyrano era acela al comediei eroice, cu un aer voit fanfaron. Râsul „chiriaşului grăbit“ se învecinează cu tristeţea.

La G. Topârceanu, umorul şi înţelepciunea sunt ca şi sinonime. Râsul devine un corectiv; umorul are o funcţie înaltă: impunerea valorilor spirituale, respectul omului. Umorul poetului e un aspect al umanismului.

Nici vorbă că umanizarea universului mic din Rapsodii de toamnă *şi din alte poezii exprimă înţelegerea pentru soarta unor existenţe efemere. Dar mai este ceva: de ce n-am vedea în gâzele şi florile ameninţate de*

adversităţi nişte simbolizări, apariţii umane fragile, demne de aceeaşi compasiune? Ironistul practică alternanţa planurilor, căutând semnificaţii.

Nu se va putea scrie istoria umorului românesc fără să se rezerve un loc de frunte poetului.

Conştiinţă artistică exemplară, autorul de balade şi rapsodii a creat un stil. Verva neastâmpărată, mobilitatea ritmurilor, preciziunea notaţiilor sugerează o naturaleţe organică. Totul e armonic şi rotund, de o mare simplitate. Părând foarte puţin „compuse", paginile reprezentative implică totuşi o lungă luptă cu materia rebelă, geometria impecabilă fiind rezultatul voinţei ordonatoare. Elanurile comprimate n-au lăsat nici o urmă care să jeneze claritatea arhitecturii. Arborescenţele şi podoabele frivole lipsesc, aici prezidând o limpezime latină.

Const. CIOPRAGA, G. Topârceanu, *Editura pentru literatură, Bucureşti, 1966, p. 395—396.*

Adversar de temut al pseudopoeţilor şi al admiratorilor acestora, care le cântau osanale, G. Topârceanu s-a străduit, în destul de scurta sa carieră literară, să dea la lumină o operă pătrunsă de un profund umanism şi specific naţional, înveşmântată într-o haină artistică fin cizelată şi care va duce la un triumf ineluctabil al poeziei noastre.

În perioada care a urmat „ieşenizării" sale, versurile lui G. Topârceanu capătă noi valenţe, poetul abandonând unele dintre clişeele mai vechi, cum ar fi sentimentalismul primei perioade poetice. În poezia intitulată semnificativ Metamorfoză *— publicată în* Viaţa românească *din 1910, şi pe care o va republica în* Însemnări literare*, în anul 1919, în nr. 42 (30 noiembrie), sub titlul* Prefaţă la volumul „Balade vesele şi triste" care va apărea *— G. Topârceanu îşi va analiza stihurile din perioada de început, pe care le va nega şi va arăta în acelaşi timp noul drum pe care se îndrepta: „Am plâns şi eu în versuri pesimiste / Amorul meu dintâi, ca orice om. / Şi poate că aş fi sporit c-un tom / Biblioteca sufletelor triste. / / Dar azi vă dau o veselă agapă / De inedite şi răzleţe pagini. / Durerea mea, topită în imagini, / Dispare ca un fulg de nea în apă."*

El îşi dădea seama, după cum va afirma şi mai târziu, că în conjunctura societăţii în care trăia, socetate practică, lipsită de veleităţi romantice, apariţia unei poezii romantice ar fi fost anacronică, sortită eşecului. De asemenea, G. Topârceanu nu era — după cum s-a mai afirmat — un poet cu profunde rezonanţe, cum au fost unii dintre marii săi contemporani. Ne gândim în primul rând la Tudor Arhgezi, Octavian Goga, Lucian Blaga, George Bacovia, Ion Barbu. El face parte din familia acelor scriitori valoroşi, dar sensibili la micile vibraţii, cum ar fi Anghel-Iosif. Nu

întâmplător G. Topârceanu îşi alege în special pe aceştia doi ca modele demne de urmat. Fiind conştient de acestea, având permanent teama de a nu se face inoportun şi ridicol, G. Topârceanu îşi ia măsurile de precauţie: „În cazuri rare, când şi mândria şi sentimentul acesta de jenă sunt excesive, poetul se răzbună întrecându-şi contemporanii în ironie şi luând în râs până şi propriile-i sentimente“. Această atitudine a făcut pe unii cercetători oneşti, dar insuficient pregătiţi, sau pe alţii docţi, dar rău intenţionaţi în interpretarea operei lui G. Topârceanu, să afirme că el este un poet umorist.

Într-un singur caz — remarca Ibrăileanu — poetul se îndepărtează de la acest procedeu: în poezia erotică, prin excelenţă poezie a suferinţei, poezie în care un scriitor, fie el cât de cerebral sau de zgârcit cu darea în vileag a sentimentelor sale, nu poate să nu destăinuie unele dintre durerile sufleteşti. Dar acest gen de poezie se află în opera lui G. Topârceanu într-o proporţie infimă. Şi chiar atunci când există — remarca M. Ralea — „sentimentalismul dlui Topârceanu e şi el critic, inteligent. Versurile ce i se par prea emoţionante le exprimă cu rezervă, oarecum între ghilimele, având aerul că se scuză“. Desigur nu intră în discuţie unele versuri în care poetul — în general atât de reţinut cu dezvăluirea sentimentelor sale, poetul de o rară sensibilitate sufletească şi de o sfiiciune şi o decenţă demne de remarcat: „Că mă ştie fiecare, / Sunt sfios ca fata mare“ (Scrisoare) *— şi-a exprimat într-un mod surprinzător de direct anumite dorinţe pământeşti (ultima strofă din poezia* Sahara, *sau strofa a patra din* Balada unei stele mici*), ci acele poezii în care G. Topârceanu a slobozit pentru o clipă sentimentele ce-i clocoteau în suflet. Ne referim la poeziile* Singuri *(a nu se confunda cu poezia* Singur*),* În drum, Noapte de toamnă *şi* Epilog. *Ele nu sunt interesante din punctul de vedere al realizării artistice (poeziile au fost scrise — ne gândim la primele trei — între anii 1907 şi 1911, deci în perioada de început a poetului), ci pentru faptul că datorită lor îl putem cunoaşte pe G. Topârceanu şi din acest unghi de vedere. Totodată este necesar să facem şi următoarea precizare: între toate poeziile din această categorie şi unele versuri din poezia închinată prietenei sale de-o viaţă — Otilia Cazimir — versuri din poezia intitulată* Vis alb *este o evidentă deosebire, atât în ceea ce priveşte tematica, cât şi în privinţa ansamblului stilistic. Sentimentele poetului izbucnesc din prima strofă, într-o menţionabilă cadenţă a versului: „Aş vrea cu tine să mă duc departe, / La Polul Nord, sub cerul de opal, / Când gheaţa mării clare se desparte / În blocuri plutitoare de cristal“. Aceeaşi cadenţă o întâlnim şi în strofele următoare.*

La G. Topârceanu versurile erotice fiind atât de restrânse, ne îngăduim să ne oprim succint şi asupra celorlalte poezii de acest gen. În poezia Singuri, *prima strofă, pe lângă alte carenţe, ne aminteşte mult prea puternic de*

bardul de la Mirceşti: „Dormi!... Un val de aer umed am adus cu mine-n casă. / Tremurând s-a stins văpaia lumânării de pe masă, / Iar acuma numai ochiul de jăratic din cămin / Licăreşte-n umbra dulce ca o piatră de rubin". În final, îşi deplânge soarta crudă care-l desparte de iubita sa: „Ci-ntunericul prieten stăpânind până departe, / Şi de oameni, şi de patimi fericirea ne-o desparte. / Singur eu veghez în noapte, / Ploaia cântă tot mai tare... / Şi m-apropii, ochii negri să-i deshid cu-o sărutare". În strofa de mai sus întunericul le era prieten, cu toate că îi despărţea! — în schimb în poezia În drum „firea mută doarme" şi cerul este spuzit de stele. Şi dacă la Mihai Eminescu casa iubitei era străjuită de plopi fără soţ, la G. Topârceanu ei alcătuiesc un număr par: „Peste firea mută doarme / Cerul plin de stele. / Patru plopi ascund în umbră / Casa dragei mele". Ca şi luceafărul poeziei noastre, nici autorul versurilor de mai sus nu se bucură de o soartă mai ferice, de o împlinire a dragostei: „Dar mi-a fost pesemne calea / De-un duşman ursită: / Am găsit lumina stinsă, / Uşa zăvorâtă..." Finalul poeziei este tipic topârcenian: „Gânduri triste, mâine seară / Vin în ciuda voastră, — / Şi de-o fi zăvor la uşă / Intru pe fereastră!"

Superioară ca împlinire artistică este poezia Noapte de toamnă, *pe care G. Topârceanu a conceput-o în două părţi distincte. În prima, poetul descrie o mohorâtă zi de toamnă: „Murmur lung de streşini, risipite şoapte / Cresc de pretutindeni şi se pierd în noapte. / Rareori prin storuri o lumină scapă / De-mi aprinde-n cale reci oglinzi de apă / Şi-mi trimite-n faţă raza ei răsfrântă... / Ploaia bate-n geamuri, streşinile cântă", iar în partea a doua a poeziei se adresează iubitei în versuri realizate suficient de fluent, cu excepţia primului şi ultimului vers, care ne amintesc de poezia anacreontică: „Dormi, iubire dulce!... / Numai eu întârzii, singur pe cărare, / Farmecul acestei clipe călătoare... / Gândurile mele vin să te deştepte, / Din pridvorul tainic să cobori pe trepte. / Să cobori în toamna limpede şi rece / Şi visând cu mine clipa care trece, / Să-mi sporeşti tristeţea ceasului târziu / Când, străin de tine, sufletu-mi pustiu / Va porni zadarnic, rătăcind pe drum, / Să sărute urma paşilor de-acum".*

De la o asemenea poezie, deosebit de limpede, de o formulă clasică, G. Topârceanu trece apoi treptat spre o poezie care îl va autodefini, şocând pe contemporani prin neobişnuitul ei, dar care închide mărturii pentru trăirile proprii, pentru universul lui lăuntric.

Cucerit de natură, G. Topârceanu o va descifra în maniera impresioniştilor; atent la nuanţe, pastelul său, subtil şi difuz, prins în versuri de o senzaţie auditivă deosebită, ne apare ca o decantare a sufletului poetului: „Soare crud în liliac, / Zbor subţire de gândac, / Glasuri mici / De rândunici, / Viorele de urzici... / Primăvară, din ce rai / Nevisat de pământeni, / Vii cu

mândrul tău alai / Peste crânguri şi poeni?"... „Şi porneşti departe-n sus / După iarna ce s-a dus, / După trena-i de ninsori / Aşternută pe colini... / Drumuri-nalte de cocori, / Călăuzii cei străini, / Îşi îndreaptă an cu an / Pasul tainic şi te mint / Spre ţinutul diafan / Al câmpiilor de-argint. / Iar acolo te opreşti / Şi doar pasul tău uşor / În omăt strălucitor / Lasă urme viorii / De conduri împărăteşti / Peste albele stihii..." (Rapsodii de primăvară).

Acelaşi joc al nuanţelor va caracteriza poezia erotică a lui G. Topârceanu, împletire până la contopire a sentimentelor faţă de natură şi faţă de fiinţa iubită. Dar aici intervine din nou una dintre caracteristicile artei acestui poet, la care tradiţia şi inovaţia se interferează tot timpul, anunţând un spirit iscoditor de continui căutări.

Rapsodiile de vară *ne apar ca o piesă interesantă pentru specificul liricii lui G. Topârceanu, în care întâlnim într-un joc ingenios, inteligent un sensibil, un timid, încercat de pudoare în dezvăluirea sentimentelor.*

Astfel, după un început adolescentin — nu lipsit de notă umoristică, menită să învăluie sentimentul: „Cine-ar putea să spună / Câţi secoli au trecut / De-o lună, / De când nu te-am văzut?...", poetul îşi continuă mărturisirile în aceeaşi alternanţă de sinceritate şi autopersiflare: „Iubito, fără tine / Începe-o nouă zi... / Dar cine / Le poate socoti? // Că zilele-n restrişte / Se-nalţă şi apun / Ca nişte / Baloane de săpun... // Cu mâinile sub tâmplă / Cum stau aşa culcat, / Se întâmplă / Un fenomen ciudat: // Privirea mea distrată, / Prin negre rămurişti / Mi-arată / Doi ochi adânci şi trişti".

Vorbind despre specificul poeziei lui Marin Sorescu, istoricul literar Vladimir Streinu găsea cheia înrudirii G. Topârceanu-Marin Sorescu — atât de discutată în presa de specialitate — tocmai în această experienţă a trecerii de la parodie la liric, care constituie un pas „nu gigantic, dar orişicum neobişnuit şi, ca să ne referim numai la literatura noastră, pasul acesta [a fost] făcut de un G. Topârceanu".

G. Topârceanu nu este deci, cum s-a afirmat, prin excelenţă un poet umorist. El este un poet liric, ce este drept, de o natură specială. Opera sa este o îmbinare unică de lirism duios şi spirit ironic.

...Dacă în Balade vesele şi triste *G. Topârceanu este în primul rând liric, umorul duios şi uneori ironia menţinându-se pe un plan secund, în* Parodii originale *spiritul critic, maliţiozitatea şi umorul autorului se află în prim-plan, ele fiind folosite în funcţie de opera asupra căreia s-a aplecat. Mai trebuie precizat şi faptul că G. Topârceanu, chiar atunci când a scris parodii... „prieteneşti", ... le-a elaborat la o înălţime egală... În ansamblu însă în acest „gen nou de poezie", cum îl considera G. Topârceanu, autorul* Parodiilor originale, *datorită mult prea ascuţitei sale inteligenţe, a dovedit „putinţa de a trăi pe felurite chei muzicale"...*

Virgiliu ENE, G. Topârceanu, *Editura tineretului, Bucureşti, 1969, p. 67—73, 103.*

Opera lui George Topârceanu, la fel ca cea a lui Ion Creangă şi Mihail Sadoveanu, este o strălucită expresie a specificului naţional. Peisajul, istoria, datinile, tradiţiile şi limba neamului nostru — în ceea ce au ele mai autentic şi mai firesc — sunt prezentate în versurile şi proza celui ce-a dat viaţă Rapsodiilor. *Tonalităţi grave, uşor melancolice alternează cu aparent improvizate ritmuri săltăreţe, unde optimismul, voia bună şi umorul se află la ele acasă. Toate acestea, în impecabila formă a unui vers cizelat cu minuţiozitate de artizan, de-o rară sobrietate, perfecţiune şi muzicalitate.*

Mircea HANDOCA, Pe urmele lui George Topârceanu, *Editura Sport-Turism, Bucureşti, 1983, p. 7.*

George Topârceanu a crezut (prea mult) în „muza satirică“ ce i-ar fi inspirat stihurile. Se referă la ea în Rapsodii de toamnă, *iar* Prefaţa *versificată la ediţia a doua din* Balade vesele şi triste *este un text aproape programatic.*

Spiritual din fire, autorul n-a avut totuşi forţa să-şi înfrâneze dorinţa de succes facil. Vizând aplauzele „galeriei“, a ignorat pretenţiile „esteţilor“, oferind o tipică literatură „de consum“: În jurul unui divorţ, Bacilul lui Koch *ş.a.m.d. A cultivat cronica rimată, încercând să revigoreze o specie de mai bine de un secol defunctă. Ca şi Păstorel, a optat, în poezie, pentru o „miză“ prea măruntă. A vizat agreabilul (atingându-l adesea:* Balada chiriaşului grăbit, Acceleratul *etc.), în care Hegel văzuse un stadiu de decadenţă a artei.*

Versurile originale ale lui Topârceanu sunt expresia celui mai autentic provincialism cultural. Autorul a intuit psihologia succesului literar rapid (pe care l-a şi dobândit, de altfel, numărul reeditărilor antume stând mărturie): frivolitate, ton satiric, licenţios pe alocuri [...], discursivitate ce face versurile uşor inteligibile şi lesne de memorat. Stihurile lui nu tulbură, nici nu pun pe gânduri lectorul, oferindu-i cu generozitate o literatură de vacanţă, echivalentul unei cafele ori al unei carafe de vin.

Verva lui satirică a dat compoziţii notabile în genul parodic. Nu mă gândesc doar la volumul atât de cunoscut (în ciuda neinspiratului titlu: Parodii originale*)... Multe alte texte ale poetului se înscriu în registrul parodic:* Balada unui greier mic *(dezvoltare a motivului din La Fontaine),* Infernul *(subintitulat: „Stanţe apocrife la* Divina Comedie“*),* Plouă... *(spirituală persiflare a unuia din motivele predilecte ale autorilor simbolişti).*

Uneori după o strofă originală, precum cea secundă din Cioara, *se declanşează procesul parodic, o atare compunere putând continua la nesfârşit, „mecanismul“ fiind acelaşi. Debitul verbal este la fel de mare ca la Anton Pann, gratuitatea curgerii stihurilor (mai degrabă automatismul construirii lor) producând efectul comic.*

În afara parodiei, modalitatea ce a asigurat succesul de public al versurilor lui Topârceanu a fost antropomorfizarea mucalită a plantelor şi animalelor celor mai banale. Într-un rând, bârfa tipică a ţaţelor de târg este plasată în mediul vegetal (Rapsodii de toamnă). *Poetul se „specializase“ în imaginarea celor mai surprinzătoare dialoguri, unul dintre ele purtându-se între... ouă* (La Paşti). *Personală este şi maniera şăgalnică în care sunt exagerate „minunile“ tehnicii moderne, în* Acceleratul *(factura opusă celei folosite de Barbu Nemţeanu în* Trenul Crasna—Huşi*) şi* Aeroplanul.

Când iese din „mrejele satirice“, George Topârceanu este de o desuetudine literară dezarmantă, amintindu-ne frecvent mijloacele poeziei româneşti preeminesciene (vezi tehnica descriptivă din Balada călătorului; *în partea a doua din* Balada munţilor *este reactualizată tehnica lui Dimitrie Bolintineanu din* San-Marina). *Inocentă, desuetudinea aceasta produce surpriza pe care ar fi oferit-o orice... noutate. Este suficient să amintesc sentimentalismul din* Cântec, *comparaţia puerilă („Ies gospodinele / Iuţi ca albinele“) şi diminutivarea tipică veacului trecut: „Stol bălai / de îngeraşi, / cu alai de toporaşi“* (Rapsodii de primăvară). *Unele rime neinspirate („pică“ / „păsărică“, în* Balada munţilor) *şi comparaţiile stereotipe* (Cioara) *l-au făcut pe autor necompetitiv între marii săi contemporani.*

Poezia originală a lui Topârceanu a fost subminată de un gust îndoielnic (vezi finalul la Bacilul lui Koch) *şi de o viziune desuet patriarhală: „Orientul îşi înalţă fumul greu de mirodenii: / Visul pàgodelor albe şi-al fachirilor gângavi. / Miazănoapte, ceaţa deasă care-nchipuie vedenii, / Iar Apusul, fum de fabrici, / Jertfa turmelor de sclavi.“* (Fum).

În ciuda valorii literare scăzute şi a anacronismului estetic, pretenţiile nu-i erau tocmai mici, de vreme ce-şi arăta nemulţumirea că nu fusese premiat de Academia Română (Expunere de motive). *Prea încrezător în corozivitatea ironică a versului său, semna ameninţări precum: „Păzea, că muza mi-i fecundă*[1] */ Şi când te-oi prinde nu te scap: / Cu şapte rime pe secundă / Îţi dau la cap! / ă...î Şi-apoi în hazul galeriei, / C-un vers subţire ca un ac, / Pe frontispiciul Veşniciei / Să te fixez ca pe-un gândac!“* (Ripostă). *Indulgenţa „galeriei“ a găsit-o uşor; mult mai uşor decât pe cea a criticii literare.*

Mircea SCARLAT, Istoria poeziei româneşti, *vol. IV, Editura Minerva, Bucureşti, 1990, p. 106—108.*

---

[1] Nefericită expresie!

Imitând forma, dar şi fondul unor poeţi, Topârceanu cultivă un mimetism superior, izbutind să recreeze, depăşind sau chiar înlocuind originalul... Desăvârşit tehnician, poetul nu e şi în poezia sa proprie la acelaşi nivel, fie dintr-o incoercibilă dispoziţie pentru comic, ceea ce i-a adus reputaţia nu totdeauna măgulitoare de poet umorist, fie dintr-o alunecare într-un sentimentalism minor, oricât de cenzurat. Adevărul e că G. Topârceanu are o natură duală, e în acelaşi timp jovial şi duios, niciodată atât de vesel încât să frizeze ridicolul, niciodată atât de duios încât să devină dulceag.

Specialitatea sa erau baladele, la început Balade vesele *(1916), apoi* Balade vesele şi triste... *Celebre sunt* Balada chiriaşului grăbit *pe tema nostalgiei locurilor părăsite (după* Rondel de l'adieu *de Edmond de Haraucourt),* Balada popii din Rudeni, *cu portretul pitoresc al unui cleric voios de ţară...,* Balada morţii..., Balada munţilor..., Balada unui greier mic *şi* Balada unei stele mici...

O largă audienţă au avut şi au încă rapsodiile lui: Rapsodii de vară *(1915),* Rapsodii de toamnă *(1919) şi* Rapsodii de primăvară *(1928), îndeosebi* Rapsodii de toamnă, *replică modernă la* Concertul în luncă *de Alecsandri, la* Nunta lui Călin *de Eminescu şi la* Nunta în codru *de Coşbuc, bizuită pe trucuri stilistice şi nu mai puţin ingenioase rime...*

Al. PIRU, Istoria literaturii române, *Editura „Grai şi suflet— Cultura naţională", Bucureşti, 1994, p. 159—160).*

Înainte de primul război mondial s-a definit în paginile Vieţii româneşti *şi personalitatea poetică a lui Gheorghe Topârceanu (1886—1937). Nota definitorie a operei sale este un aliaj sui generis de umor şi sentimentalitate. Mai precis, poetul e un sentimental care îşi disimulează stările sufleteşti prin umor, autoironie şi autopersiflare. El îşi preface, cum o spune singur, „în glume lacrimile clare". O constantă a liricii sale este elanul de simpatie, de înţelegere pentru dramele neştiute, pentru neliniştile şi durerile celor mici, fără apărare, umiliţi şi ofensaţi. Tot ce e mărunt, nebăgat în seamă, apăsat, tot ce suferă (oameni, dobitoace, gâze, plante) se bucură din parte-i de o atenţie tandră. Iată, de pildă, un cizmar sărac lucrând, într-o noapte de mai, când toată lumea petrece. Revoltat, el se imaginează rostind tirade incendiare, răsculând mulţimi, în timp ce, dându-i târcoale pe furiş, un somn liniştitor îi închide ochii* (Noapte de mai). *Câteva din poeziile cele mai reprezentative transfigurează zbuciumări ale universului fiinţelor necuvântătoare. Un „greier mic" îşi destăinuie panica provocată*

de venirea intempensivă a toamnei (Balada unui greier mic); *gâze şi ierburi de tot soiul se agită, asemenea unor oameni simpli de la ţară sau de la periferia oraşelor, tulburate de vestirea că vine vânt de iarnă, „răscolind pădurile“* (Rapsodie de toamnă). *În expresie directă, decantată, lirismul se realizează în poeme şi privelişti de peisaje brumate sau ninse, ca* Balada călătorului, Noapte de toamnă *şi, mai ales,* Balada morţii, *un recviem sobru, de o simplitate maiestoasă, pentru „un drumeţ sărman“, mort la o margine de drum.*

Dumitru MICU, Scurtă istorie a literaturii române, *Editura Iriana, Bucureşti, 1994, p. 342.*